

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Het mentale komt boven op het neurofysiologische. Cuypers sloot zich weliswaar aan bij de superveniëntiegedachte, maar nadat hij alles had uitgelegd, bleef hij met een probleem zitten. Er ontbrak 'iets' om deze theorie te doen kloppen en om niet in het basale dualisme te vervallen.

Na de koffiepauze was het woord aan psychiater dr. Lili De Vooght. Het door haar uitgekozen 'proefkonijn' was aplysia, het weekdier van Erik Kandels onderzoek. Kandel ontdekte dat de aplysia in staat is te leren uit omgevingsveranderingen, hoewel het dier geen 'brain' heeft. De Vooght gaf een overzicht van Kandels werk en stelde de vraag hoe deze dieren in staat zijn te leren als ze geen hersenen hebben. Zij zette het vraagteken in het vet, zonder hierop een antwoord te formuleren.

De laatste in de rij van de sprekers was psychiater dr. Erik Thijs. Hij confronteerde de psychiatrische met de neurologische visie op kunst. Thijs gaf een kort overzicht van de wetten der perceptie die de neurologische visie op kunst bepalen. Deze werden ontwikkeld op basis van jarenlang neurologisch onderzoek, waarbij mensen met hersenaandoeningen en/of afwijkingen grondig bestudeerd werden. Wanneer men deze wetenschappelijk ontwikkelde wetten strikt zou toepassen, dan lijkt een kunstwerk verdacht veel op een kindertekening en zelfs een verkeersbord kan dan als kunst worden beschouwd. Thijs illustreerde deze neurologische visie op kunst aan de hand van een aantal werken van een dementeerende kunstenaar. Kenmerkend zijn de vervaging van details en precisie. Op de keper beschouwd, lijkt het werk van een dementeerende kunstenaar steeds meer op een kindertekening en dus voldoet het aan de neurologische visie. Ook de psychiatrische visie op kunst kwam aan bod. Thijs bracht hierbij een markante kanttekening in verband met 'outsider'- of psychiatrische kunst. Een kunstenaar wordt vaak als 'gek' gezien, maar hij blijft een 'insider'. Een psychiatrische patiënt wordt vaak gezien als kunstzinnig, toch wordt zijn werk beschouwd als

'outsider'-kunst. Een tegenstelling die als absurd aanvoelt, maar wel vol is van betekenis. Ook Thijs gaf niet direct een antwoord op de vraag: 'Is de mind in the brain or the brain in the mind?', maar hij benadrukte het tekort via een kunstige omweg.

Tijdens deze studienamiddag kregen we de medische, filosofische, psychoanalytische en kunstzinnige visie op het gapende tekort van brain en mind of soma en psyche gepresenteerd. Geen enkele spreker wist het tekort op te vullen, maar dit was uiteindelijk ook niet het doel, tenminste niet van alle sprekers.

Zoals door een aantal sprekers aangestipt werd, is het antwoord op de vraag wat de missing link is tussen brain en mind, misschien dan toch de 'missing link' zelf. We zullen dit gat vanuit eender welke visie ook nooit kunnen dichtten, zelfs niet als we multidisciplinair de koppen samen zouden steken. Dit is misschien maar goed ook, zo kunnen we tenminste blijven 'arbeiten' om alsnog deze onmogelijkheid te bevestigen.

Zie ginds komt de stoomboot

Verslag van

NVPP-studiedag Psychoanalytische psychotherapie en de indringende werkelijkheid — Daar wordt aan de deur geklopt [Amsterdam, 9 november 2007]

ANNELIES DAVIDS

Met meer dan honderdvijftig deelnemers beginnen we enthousiast aan een studiedag met de veelbelovende titel: *Psychoanalytische psychotherapie en de indringende werkelijkheid*.

Dini Hoenink, psychoanalytisch psychotherapeut, staat stil bij hoe de buitenwereld doordringt in de spreekkamer. Het aan-

bod is breed: de dood van Fortuyn en Van Gogh, een veertienjarige die een zestienjarige vermoordt, maar ook de transculturele samenleving en klimaatveranderingen. Haar belangrijkste vraag is: wat zijn de effecten van deze indringende werkelijkheid op de beleving van cliënt en therapeut en wat betekent dat voor het therapeutische proces en de therapeutische relatie? Uiteraard is de indringende werkelijkheid van alle tijden.

De eerste spreker, de schrijver Adriaan van Dis, staat stil bij de emigratieproblematiek en hoe wij, de rijken, daarmee omgaan. Overal zijn volksverhuizingen aan de gang. De wereld is op drift. Mexicanen trekken naar Amerika, Zimbabweanen naar Zuid-Afrika. In zijn roman *De wandelaar* schetst Van Dis een angstige en dwangmatige schoonmaker. Hij wil graag goed doen en iets betekenen voor de arme en illegale mensen, maar hij kan niet loskomen van zijn luxe en aangename leventje. Hoe gaan wij om met deze verschillen vanuit ons welgestelde goedgeorganiseerde bestaan? Het boek van Van Dis heeft geen boodschap maar ik werd gestimuleerd na te denken over wat deze verschillen voor ons (al dan niet in het werk) betekenen en hoe we daarmee omgaan.

Psychiater Boris Drozdek, gaat in op het effect van de maatschappij op de individuele beleving. Lang is vooral intrapsychisch en ook neurobiologisch gekeken naar een individu in psychotherapie. Drozdek onderstreept het belang van het contextueel denken: het individu in zijn politieke, economische, geschiedkundige of sociale context. Om de individuele beleving van onze cliënten beter te kunnen begrijpen moeten we hen in een brede context zien en op het grensvlak van context en individu kijken naar hoe de context voor die ene persoon met diens specifieke achtergrond zijn invloed uitoefent.

Wouter Gomperts, klinisch psycholoog en psychoanalyticus, staat stil bij de problematiek van kinderen van arbeidsmigranten die hij toelicht aan de hand van een indruk-

wekkende casus. Samira is een jonge, hoog opgeleide Marokkaanse. Na de migratie komt Samira terecht in een werkelijkheid van gesplitste culturen. In de therapie kan dit tot uiting komen door een specifieke vorm van weerstand, waarin de patiënt heen en weer pendelt tussen twee onverenigbare parallelle werelden. Dit betekent veel doen alsof, met schaamte en geheimen. De therapie krijgt een ongebruikelijke vorm als Samira vertrekt naar Amerika, en ze tweemaal per week telefonisch drie kwartier de therapie voortzet. De keuze hiervoor wordt ondersteund door het gegeven Samira hiermee continuïteit en verbinding te bieden. Door contact met een Marokkaanse groep in de Verenigde Staten gaat Samira meer voelen aan wat het haar ontbroken heeft, een onbereikbaar verlangen naar de lichamelijke en emotionele warmte in de vroege moeder-kindrelatie. Hiermee komt de integratie van de binnen- en buitenwereld op gang. Deze casus raakte me vooral omdat in deze tijd de problemen met Marokkaanse jongeren zo opspelen. Wordt de moeilijke situatie waarin zij verkeren eigenlijk niet onderschat en is integratie niet een veel diepgaander proces, waar misschien generaties overheen moeten gaan?

Linda Dil, kinder- en jeugdpsychiater, psychoanalytisch psychotherapeut i.o. vertelt over de gedragsproblemen die je ziet bij kinderen met een gedesorganiseerde hechtingsstijl: gebrekkige sociale vaardigheden, gebrek aan wederkerigheid, autistiform gedrag, aandachts- en concentratieproblemen, affectregulatie- en taalstoornissen. Hoe kunnen we de drang zien veiligheid te zoeken bij een ander wanneer die een bron van dreiging is? Dil probeert dit vanuit verschillende zienswijzen toe te lichten: evolutionair, vanuit Freuds lustprincipe, of neurobiologisch of vanuit de hechtingstheorieën. Bij een beangstigende ouder wordt woede, angst of haat van de ouder opgeslagen en dit blijft van binnen uit het kind achtervolgen. Door deze wijze van affectregulatie ontstaat niet-mentaliseren.

Het eindstation is een gedesorganiseerd zelf, met angst voor verlating en een dwingende, controlerende interactie met anderen. Een casus verlevendigt de voordracht, maar Dil werkt weinig uit van wat zich in de therapie voordoet.

Theo Horsman, psychiater, psychoanalyticus, bepleit de herinvoering van individuele psychodynamische psychotherapie bij tbs-gestelden. Op dit moment worden er nauwelijks nog individuele langerdurende therapieën uitgevoerd in tbs-klinieken. Het therapeutisch aanbod is vrijwel volledig op de veelal korte gedragstherapie gebaseerd. Het gevaar van deze eenzijdige manier van behandelen is dat er aan de buitenkant een gedragsmatige aanpassing ontstaat waarbij een eventuele problematische binnenwereld en het verdragen van boosheid niet van belang zijn. Uit onderzoek van Verheugt (2007) blijkt dat in de levensgeschiedenis van daders van kinderdoding opvallend vaak verlies van een dierbare op jeugdige leeftijd voorkomt. Het was een inspirerend verhaal met een duidelijke boodschap om binnen het tbs-veld intensieve psychotherapie *on analytic lines* te herinvoeren.

Antonie Ladan, psychiater en psychoanalyticus, staat stil bij de dood als indringende werkelijkheid in ons leven. Hij maakt een

onderscheid in de dood vroeger, straks en nu. De confrontatie met de dood kan zo pijnlijk zijn dat een kind als het ware een sprong in de tijd maakt en versneld volwassen wordt. De tijd wordt dan bevroren, het pijnlijke verleden heeft nooit bestaan en de dode is niet dood. In de behandeling dient de tijd weer in beweging te komen om rouw mogelijk te maken. We houden vast aan de illusie dat het leven een onderdeel is van een betekenisvol en coherent patroon en dat dit leven alsmaar door zal gaan. De religie helpt ons daarbij. De prijs die we betalen voor deze illusie is vermindering van het contact met de werkelijkheid. Dat maakt het van groot belang dat therapeuten ook op het terrein van de dood de desillusionerende levenshouding handhaven die de psychoanalytische benadering van ons vraagt. In de gesprekken met collega's nadien blijkt dat niet iedereen overtuigd is van deze grondregel van de psychoanalytische benadering. Illusies vooral weg te nemen lijkt toch niet het doel. Is het niet een erg reductionistische manier van kijken, dood als eindpunt, zonder illusies over een hiernamaals of zingeving?

De studiedag wordt afgesloten met een borrel. Met een positief en optimistisch gemoed tijgen we allen weer op huis aan.